

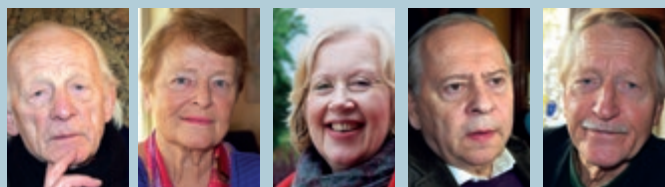
Ragnar Kristensen og Harald Nissen

Ragnar Kristensen (til v.) og Harald Nissen

Agendasetterne

Agendasettere er folk som, ofte med store personlige omkostninger, hevder meninger i samfunnsdebatten. Kulturminnevernet i Norge har stolte tradisjoner når det gjelder debatt og ytringsfrihet, men hvor finner vi stemmene i dag? Tidligere er maleren Håkon Bleken og forhenverende miljøvern- og statsminister Gro Harlem Brundtland, tidligere kommentator Lotte Sandberg, journalist Ulf Andenæs og kulturminneaktivist Morten Wessel Krogstad intervjuet. Serien er støttet av Norsk kulturråd.

En feilslått kulturminnepolitikk?

– Tallene forteller sitt. Dette fungerer jo ikke, sier Harald Nissen, Miljøpartiet De Grønne (MDG). – Hva er vitsen med fredning hvis de fleste dispensasjonssøknader innvilges? Hva skal vi med et lovverk om det ikke håndheves? Hva skal vi med håndverkkompetanse om vi ikke har råd til å kjøpe den?

OSLO/LARVIK: – Tallene er kompliserte og årsakene sammensatte, bevares, men et tap på 23 % av den SEFRAK-registrerte bygningsmassen i 18 kommuner i løpet av 14 år er formidabelt. Det er sløsing av ressurser, i tillegg til mye annet. At 60 % av den fredede bygningsmassen har større eller mindre vedlikeholdsetterslep, er like ille. Dette er det fineste Norge eier. Det er his-

Sjur Harby
Kulturhistoriker, driver kulturarvbedriften Disen Kolonial,
www.disenkolonial.no

sjur.harby@gmail.no

torien vår. Det er vårt ansikt utad, fellesnevneren som skal holde oss sammen i en globalisert verden. Det er disse minnene som forteller historien vår når menneskene er borte og minnene glemt. Hvordan skal vi veie dagens behov opp mot tidligere tiders spor? Som politiker vil jeg si at kulturminnevern handler om politikk. Først og fremst om politikk. Om prioritering i den enkelte sak, selvfølgelig, men dypere sett om hvilke historier som skal leve videre.

Den beste kulturminnepolitikken

Det var et friskt utspill i en ellers død debatt på Litteraturhuset i Oslo da MDGs bystyreprerentant Harald Nissen proklamerte at partiet ville gå til stortingsvalg i 2017 på den beste kulturminnepolitikken. Mange hørte det, og noen klappet takknemlig da replikken falt. Men hva er egentlig en kulturminnepolitikk? Hva skiller en god politikk fra en dårlig? Hvilke mål skal den ha? Har vi tilstrekkelig med virkemidler, og hvordan – og av hvem – bør lover og regler forvaltes? Og de frivillige organisasjonene, hva forventer en politiker seg egentlig av dem?

Med vekt og dybde

Vi sitter til bords hos Ragnar Kristensen i Larvik. I spisestuen på Yttersø gård. En praktfull, fredet empirebygning reist av prosten og rederen, Fredrik Sartz i årene 1817–35, men i sterkt forfall da ekteparet

Bente Bjercknes og Ragnar Kristensen kjøpte anlegget i 1993. I dag, 23 år etter, er hovedbygningen med en grunnflate på 180 kvadratmeter i to etasjer nennsomt restaurert og nylig presentert over fem sider i Aftenpostens boligbilag, Bergens Tidende og Adresseavisen trykket reportasjen samme dag. Nissen er imponert, over engasjementet for kulturminnevern generelt, selvfølgelig, men enda mer over huset, møblene, kobberstikkene, helheten, atmosfæren, og ikke minst over innsatsviljen og kunnskapene som ligger bak et slikt livsprosjekt. Yttersø gård gir Kristensens ord om kulturminnevern vekt og dybde.

Uredd styreleder

Men, det er ikke for gården sin skyld alene at vi har tatt turen til Larvik denne fredagen i mars. Skal en politiker høre hvor skoen trykker, trengs det en som er uavhengig og våger å snakke. Ragnar Kristensen er tidligere leder av Fortidsminneforeningens lokalavdeling i Vestfold, kjent som en uredd mann, nå er han styreleder i det nystartede Kulturminneforum, en nyskapning som formelt ble etablert 17. februar i år. Om organisasjonens formål heter det blant annet at den skal «sikre et hensiktsmessig offentlig ansvar og en forvaltning på kulturminnesektoren, bidra til medias belysning av fagfeltet og for utvikling av allmenhetens og den politiske forståelse for kulturminnesektorens betydning.»

Ragnar Kristensen (59) har studert historie ved UiO. Han arbeidet hos Byantikvaren i Oslo før han i 30 år har vært selvstendig næringsdrivende innenfor møbelrestaurering og bygningshistorie. Kristensen var styremedlem i Fortidsminneforeningens Vestfold-avdeling siden 1997 og leder fra 2008 til 2015 da han brøt ut og dannet Kulturminneforum. Han er aktiv samfunns- og kulturminnedebattant med flere publiserte artikler og bokutgivelser bak seg. Han og kona Bente eier fredede Yttersø gård ved Larvik; sammen fikk de fredningssaken i mål i samspill med Riksantikvaren.

Frivillige organisasjoner må ha integritet

Foreløpig står det ikke mange ordene om kulturminner, kulturminnevern eller for den del kulturarv i dagens partiprogram til MDG. – Jeg vet det, sier Nissen diplomatisk. – Roma ble ikke bygget på en dag, og vi er fremdeles et ungt parti, det yngste på Stortinget. Men svært mye av det vi skriver i prinsippprogrammet vårt, handler indirekte også om kulturminnevern. La meg ta et eksempel: Et bærekraftig landbruk for oss betyr et kulturlandskap som drives. Dyrevelferd handler ikke bare om ku og sau på beite, men også om en miljøvennlig driftsform som reduserer importen av kraftfôr og hindrer jengroing. Bevaring av matjordressursene trygger også gravhaugene, sikrer omgivelsene til bygningsarven, og i

byene representerer villahagene en matjordressurs som vår tid har glemt betydningen av. En allsidig dyrking av mat tilpasset regionale forhold legger også til rette for en variert mat- og drikkekultur og bosetting over hele landet. Det er større sjanse for at stedsnavn og dialektuttrykk overlever der folk bor, enn der hvor bygdene avfolkes. Skjønner du? Politikk handler om verdier, retning og ringvirkninger. Mye av kulturminnevernet styres av helt andre politikk-områder enn de kulturminneforvaltningen selv er underlagt. Det er derfor politikk er viktig. Det er derfor frivillige organisasjoner må være nøye med sin integritet og legitimitet. Det er derfor man skal omgås andre enn bare dem i sin egen lille menighet. Det er derfor fagmiljøer må argumentere faglig og ikke ta

politiske hensyn. Stilles det spørsmål ved din faglige integritet, har du vingeklippet deg selv. Du må selv leve som du snakker. En ødelagt tillit kommer aldri tilbake.

Hva er ellers vitsen?

– Det er interessant at du tar opp det med tillit og legitimitet, skyter Kristensen inn. – Jeg mener det er blitt kulturminnevernets svøpe. I min tid som leder av Fortidsminneforeningens lokalavdeling her i Vestfold, opplevde jeg at det var da vernekamperne pågikk som hardest, at oppslutningen fra folk flest var størst. Medlemmene strømmet til i sympati med det vi kjempet for. Når det stilnet av, opphørte også mange medlemskap. Folk forventer av kulturminnevernere at vi skal kjempe for det vi tror på, og at vi skal ha kunnskap om det vi formidler. Vi skal, som du sier, leve som vi snakker. Vi skal være et korrektiv til systemet, ikke en del av det. Hva er ellers vitsen med en verneorganisasjon?

Ansvarer må plasseres

Han fortsetter: – Opprettelsen av Kulturminneforum handler nettopp om å ivareta integriteten og sikre arenaen for debatt og det frie ord. Litt overordnet er dette også et demokratisk prosjekt. For hvor er vi havnet når landets riksantikvar, Jørn Holme, uten nevneverdige reaksjoner gratulerer regjeringen med rivevedtaket for Y-blokka i regjeringskvartalet? Y-blokka var under fredning da terroren slo til, og fredningssaken burde gått sin gang til vedtaket eventuelt ble omgjort av politisk nivå. Det ville plassert ansvaret der det hører hjemme.

I ukeavisen Dag og Tid fikk riksantikvar Holme 10.04. 2014 følgende spørsmål: «Handlar ikkje fredning

Harald August Nissen (53) er historiker og tidligere doktorgradsstipendiat i middelalderhistorie ved NTNU. Arbeider i dag som leder av Kultur- og Utdanningskomiteen i Oslo og er gruppeleder for MDG sin bystyregruppe. I perioden 2011 til 2014 var han nasjonal talsperson for MDG og siden 2011 bystyrepresentant i hovedstaden. Satt i bystyret i Trondheim for MDG 2003–2011. Han har også en allsidig artistbakgrunn. Nissen var en årrekke talsmann for beboerne på Svartlamon og senere arbeidende styreleder av Svartlamon Næringsstiftelse. Han ble valgt som den aller første bystyrepresentanten for MDG i Oslo.

like mykje om mot som midlar? Den førre riksantikvaren vedtok mellombels freding av heile Levanger sentrum. Mange meiner du ikkje har teke like modige grep». Er det fremdeles et relevant spørsmål å stille? Kristensen svarer: – Det er en ny situasjon at direktoratsjefen foregriper det politiske ansvaret, slik saken med Y-blokka illustrerer. Og, la meg understreke, det er ikke fagfolkene hos Riksantikvaren som agerer politikere – den faglige vurderingen av Y-blokka var klar – det er sjefen selv. En kritikk av institusjonen Riksantikvaren, slik vi har sett mange eksempler på, rammer først og fremst dem som gjør sitt beste under en ledelse som nå helt åpenbart tar andre hensyn enn de rent faglige, og ikke sjefen som faktisk er ansvarlig, som i realiteten formidler sine private synspunkter til mediene. Å kritisere institusjonen er det samme som å svekke den, dens legitimitet. Det er heller ikke noe galt med lovverket, men prakti-

seringen av det. Siden riksantikvarkiftet fra Nils Marstein til Jørn Holme i 2009 er det skapt en ny presedens, en snevrere fortolkning av «nasjonal verdi» og et brudd med tidligere praksis. Mer enn noen sinne trenger vi en sterk fagmyndighet nasjonalt som kan gripe inn når lokale beslutningsprosesser går på bekostning av viktige kulturminneinteresser.

*Du må selv leve
som du snakker*

Integritet savnes

Og når jeg opplever at riksantikvaren selv i Dagsavisen 28. oktober i 2015 signerer en felles kronikk med Fortidsminneforeningens generalsekre-

tær, direktør og styreleder i Stiftelsen Norsk Kulturarv og direktør i Norsk Kulturminnefond, undrer jeg på hvor avstanden til myndighetene og pengene er blitt av. Det er uskjønnsomt, og viser at det er et integritetsproblem i norsk kulturminnevern. At tausheten rådde om fornyelsen av riksantikvarens åremål, kulturminnevernets paradigmevalg, er likeledes et faresignal. Det undergraver troen på interesseorganisasjonenes berettigelse i et pluralistisk samfunn og på offentlig forvaltning. Du har helt rett, en frivillig organisasjon må aldri gli inn i maktens hender. Nissen, den gamle anarkisten fra Svartlamon i Trondheim, lytter og nikker. Kulturminnevern handler også om å si nei til hyggelige invitasjoner.

Vær på ballen

– All politikk er avhengig av at noen fører sakene, sier Nissen. – Mitt inntrykk er at det i kulturminnevernet er liten kunnskap om, og kan-

skje også liten forståelse for, dynamikken i de politiske prosessene. Du, han kikker bort på Kristensen, – er så vidt jeg kan forstå snarere unntaket enn regelen. Tidlig og tydelig handler ikke bare om å flagge tilstedeværelse, men vel så mye om å ta et standpunkt før du ser hvilken vei vinden blåser. God argumentasjon tidlig, gir deg definisjonsmakt og troverdighet. Om jeg skal oppsummere kampen for Svartlamon, så vil jeg si at suksessen lå i at vi politisk var på ballen hele tiden. Vi brukte media, vi bygget en opinion og etablerte allianser. Vi fikk byen til å innse verdien av en alternativ bydel og å ha et laboratorium for byutvikling, et sted hvor unge mennesker kan ha råd til å bo, hvor materiell levestandard ikke er den dominerende målestokken, heller ikke gir den folk en mulighet til å utvikle egne talenter. Da det var som mest kritisk fikk vi billedkunstnerne Håkon Gullvåg og Håkon Bleken med på laget. Det var et sjakktrekk som i ettertid viste seg å være avgjørende for utfallet av saken. Mitt råd til dere er derfor: Vær tyde-

lige. Vær nysgjerrige på andre. Vær til stede i ordskiftet. Vær inkluderende og bygg allianser. Få andre til å snakke sakene opp. Nissen berømmer maten en gang til og synes opphengningen av kobberstikk på motsatt vegg er forbilledlig.

En frivillig organisasjon må aldri gli inn i maktens hender

Uengasjerte og kunnskapsløse politikere

Ragnar Kristensen er enig med Nissen. Samtidig opplever han mange politikere som genuint uinteresserte i kulturminnevern og kunnskapsløse når det kommer til verdivurdering, ansvar og formaliteter. – Kulturminnevern har ingen status innen politikken og oppfattes nok som å ha et lavt velgerpotensial. Dessuten, føyer han til, – du skal beherske lover, regelverk og forvaltningspraksis. Kul-

turminnevernet assosieres først og fremst med en flaskehals for utvikling, og ikke som forvaltning av en potensiell ressurs. Det er den ene siden. Samtidig kan jeg oppleve et kulturminnebyråkrati med egne agendaer, med byråkrater som mangler kompetanse eller som er uvant med innblanding fra politikere i sine faglige vurderinger. Det siste så vi et eksempel på i forbindelse med Linaaegården i Sandefjord der lokalpolitikere ønsket fredning. Riksantikvaren og administrasjonen i Vestfold fylkeskommune motsatte seg dette. Saken endte med riving av et kulturhistorisk sett svært viktig anlegg.

Gode intensjoner er ikke nok

– En tredje side av dette, tilføyer Nissen, – er at i de store byene har fagetatene for lite ressurser. Helt klart. I Oslo er de økonomiske interessene altfor sterke med tanke på at Byantikvaren skal klare å hamle opp med dem. Det gjør at selv de beste faglige intensjoner kommer til kort i møte med virkeligheten. Samtidig ser jeg jo at bevisstheten blant politikere øker gjennom gode debatter i komiteer og i bystyret. Utfordringen er at det

er for stor utskiftning blant de folkevalgte. Det tar tid å lære seg et saksfelt. En periode er ikke tilstrekkelig. Du må vite hvilke verdier småkårsbebyggelsen i Oslo ytre by representerer, før du kan bekymre deg for at den nå går tapt. Oppmerksomheten rundt murbyen Oslo viser til gjengjeld hva som er mulig å få til.

Det grønne skiftet

– Det er klart vi bør samarbeide tettere med naturvernet, svarer Ragnar Kristensen. Samtalen er i ferd med å gå inn for landing. Solen står lavt gjennom de ruglete vindusglassene og får den okerfargede veggen i spisestuen til å gløde. Spørsmålet var veien videre. Hvor går kulturminnevernet, og hvordan forholder det seg til det mye omtalte «grønne skiftet»?

– Kulturminnevern i klassisk forstand er en del av det totale miljøvernet, eksemplifisert i gjenbruk, kretsløp og tradisjonelle byggematerialer. Denne fellesnevneren har vært der lenge, men har miljøvernet oppdaget, erkjent og trukket konsekvensen av det? Og vice versa, tette hus kontra tradisjonell byggeskikk. Det totale kretsløpet handler om mer enn energilekkasjer, isolert. De senere årene har vi sett tømmerhus, vedovner og gamle vinduer truet av energiltak. Det burde være unødvendig å kjempe disse kampene i dag. At planavdelingen i det tidligere Miljøverndepartementet, nå Miljø- og klimadepartementet, ble flyttet over til Jan Tore Sanners kommunaldepartement, opplever jeg som en bevisst svekkelse og stikk i strid med den opprinnelige tanken bak opprettelsen av Miljøverndepartementet. Kulturdepartementet figurerer ofte som en alternativ plassering for kulturminnevernet, men jeg synes det

Frå Yttersø gård

er en avsporing. Museal virksomhet er en lukket verden fjernt fra kulturminnevernets harde realiteter.

Vær til stede i ordskiftet

Sunn fornuft og menneskelighet

– Se her, sier Harald Nissen og reker meg et sitat: «Hjemstedet», skriver den tyske forfatteren Siegfried Lenz, «det er for meg ikke bare det stedet der de døde ligger; det er det stedet der en kjenner seg trygg på så mange vis, trygg i sproget, trygg i kjenslene sine, ja, selv når en tier stille. Og det er det stedet hvor en blir kjent igjen; og det er vel noe alle ønsker seg før eller siden; å bli kjent igjen, det vil si

tatt imot, omsluttet...». Fanges ikke mye opp av dette? Både som politiker, naturverner og historiker ser jeg mange sammenhenger. For meg handler kulturminne- og naturvern om det samme, selv om interessene kan stå i motsetning til hverandre. Det handler om ydmykhet for kommende og tidligere generasjoner, sunn fornuft, om menneskelighet, om å kjenne seg igjen der du bor, og om kvalitet i det vi gjør. Altfor ofte erstattes kvalitet med likegyldighet, men også det motsatte. Arkitekter kan skape gull av gråstein om du lar dem slippe til i etablerte bygningsmiljøer, slik vi har mange eksempler på både her i Oslo og Trondheim. Tenk hva massivtrehuset på Svartlamon har betydd for Trondheim og også ute i verden.

Er det behov for en ny kulturminnepolitikk? – Ikke en ny kulturminnepolitikk, ikke en ny lov, men en ny praksis, avslutter Ragnar Kristensen.